

Esipuhe

Kasvatussosiologian viidennessä vuosikirjassa suunnataan katse koulutussosiologian metodologisiin kysymyksiin ja erilaisten metodologisten ratkaisujen soveltamiseen koulutussosiologisten ilmiöiden tarkastelemisessa. Teos kokoaa yhteen kotimaisia vertaisarvioituja kirjoituksia, jotka tarkastelevat koulutusta ja siihen kytkeytyviä yhteiskunnallisia ilmiöitä 2020-luvulla erilaisten metodologisten linssien lävitse: Miten koulutussosiologisia ilmiöitä voidaan tutkia? Mitä vaatimuksia koulutussosiologinen tutkimus asettaa tutkimusmenetelmille ja tutkijan metodologisille valinnoille? Millaista on koulutussosiologinen tieto ja miten sitä voidaan muodostaa? Millaiset epistemologiset ja ontologiset taustaoletukset ja paradigmat ohjaavat koulutussosiologisen tutkimuksen metodologiaa ja tiedonmuodostusta?

Teos koostuu kahdestatoista vertaisarvioidusta luvusta, joissa käsitellään erilaisten metodologisten ratkaisujen soveltamista koulutussosiologisissa tutkimusasetelmissä. Teoksen rakenne etenee temaattisesti *yhteiskunnan rakenteita* tarkastelevasta tutkimuksesta *sosiaalista vuorovaikutusta ja puhetta* tarkastelemaan tutkimukseen sekä *moninäkökulmaisen* koulutussosiologian keskeisiin metodologisiin kysymyksiin.

Teoksen ensimmäisessä luvussa *Koulutussosiologia ja sen metodologiat* Janne Varjo, Taina Civil-Hirvonen, Mira Kalalahti ja Heikki Kinnari luovat katsauksen koulutussosiologian tutkimusmenetelmien kehitykseen kolmen paradigmaattisen aikakauden (pedagoginen sosiologia, kasvatussosiologia ja monet kasvatussosiologiat) avulla. Luvun loppupuolella he havainnollistavat 2000-luvun koulutussosiologian menetelmällistä moninaisuutta ja moniparadigmaattisuutta viimeisten 30 vuoden aikana julkaistujen koulutussosiologian alan väitöskirjojen menetelmällisten ratkaisujen avulla.

Toisessa luvussa *Koulutussosiologista tutkimusta suomalaisilla rekisteripohjaisilla aineistoilla* Elina Kilpi-Jakonen ja Jani Erola kuvaavat, miten rekisteriaineistojen tarjoamat mahdollisuudet ovat lisääntyneet 1980-luvulta lähtien. 1990-luvulla koulutussosiologinen tutkimus kiinnittyi erityisesti sosiaalisen aseman periytymisen tarkasteluun ja laajensi tarkasteluaan 2000-luvulle tultaessa taloustieteellisiin näkökulmiin. Erityisen käänteentekevä muutos rekisteritutkimuksessa tapahtui tutkijoiden saadessa käyttöönsä aineistoja, joissa voitiin yhdistää rekistereiden tietosisältöjä yksittäisten ihmisten tietoihin. Menetelmällisesti yhä laadukkaammat tutkimusmenetelmät mahdollistavat tällä hetkellä yhä monipuolisemman rekisteripohjaisen koulutuksen tutkimuksen, jota Kilpi-Jakonen ja Erola esittävät luontevasti

yhdistettävän myös muihin määrällistä tutkimustietoa tuottaviin tutkimusmenetelmiin, kuten kyselyihin ja pienempiin alueellisiin aineistoihin.

Painettuihin lähteisiin perustuva historiallinen tutkimus on eräs koulutussosiologian varhaisista lähestymistavoista. Sen lähtökohtana on ymmärrys koulun – ja muiden yhteiskunnallisten instituutioiden – vahvasta aika- ja paikkasidonnaisuudesta. Elina Hakoniemi ja Pauli Kettunen lähestyvät kolmannessa luvussa *Mennyt ja tuleva koulutuspuheessa: Käsitetä historiallinen näkökulma* koulutussosiologian tutkimuskohteita käsitehistoriallisen tutkimusotteen keinoin. He nostavat analyysinsä keskiöön ajan ja ajallisuuden merkityksen menneisyyttä koskevien koulutussosiologisten ilmiöiden ymmärtämisessä erityisesti kielen, käsitteiden ja käsitteistämisen näkökulmasta.

Teoksen neljännen luvun *Ideologian jäljittäminen kasvatuksessa: Jälkistrukturalistinen diskurssiteoria koulutussosiologian ja -politiikan tutkimuksessa* kirjoittaja on Tuomas Tervasmäki. Hän esittelee jälkistrukturalistisen Essexin koulukunnan diskurssiteorian monipuolisena tutkimuksen viitekehyksenä sekä käsitteellisenä työkalupakkina sosiaalisen todellisuuden jäsentämiseen ja ideologiakritiikin tarpeisiin. Luku osoittaa, miten ideologioihin kohdistuva kriittinen tutkimus on välttämätöntä, sillä ideologiat vaikuttavat koulutuspolitiikan taustalla, vaikka tiedostaisimme ne heikosti. Koulutussosiologisessa tutkimuksessa onkin tärkeää teoretisoida ideologiaa ja soveltaa ideologiakriittisiä viitekehyksiä koulutuspoliittisten ilmiöiden tutkimuksessa.

Aarno Kauppila ja Heikki Kinnari tarjoavat teoksen viidennessä luvussa *WPR-metodologia koulutuspoliittisessa hallinnan tutkimuksessa* perinteisestä ratkaisukeskeisestä koulutuspolitiikan tutkimuksesta poikkeavaa lähestymistapaa. He esittelevät Foucault'n hallinnan tutkimuksista ja anglosaksisesta hallinnan analytiikasta ammentavaa jälkistrukturalistista politiikka-analyysiä ja siihen kuuluvaa *What is the problem represented to be?* (WPR) -metodia. Kauppilan ja Kinnarin jäsenyyksen keskeinen ajatus on, että poliittiset ongelmat todellistuvat vasta silloin, kun ne esitetään ongelmina. Poliittisten ongelmien esittäminen ja ratkaisujen määrittelemineen esitettyihin ongelmiin on vallankäyttöä, joilla pyritään vaikuttamaan yksilöiden käyttäytymiseen ja yhteiskunnallisen todellisuuden luonteeseen. WPR-metodologia pyrkii siirtämään analyttisen koulutussosiologian tutkijoiden huomion siihen, miten koulutuspolitiikassa esitetään yhteiskunnallisia ongelmia ja millaisia itsestään selvyyksiä ongelman esittäminen sisältää.

Jaakko Kauko, Paula Silvén, Jarmo Kallunki, Joni Forsell ja Katri Eeva Di Minin hahmottavat teoksen kuudennessa luvussa *Verkostoanalyysi koulutuspolitiikan tutkimuksessa* koulutuspolitiikkaa verkostojen kautta. Luvun metodologinen lähtökohta on, että koulutuspolitiikan tekeminen tapahtuu väistämättä ihmisten tai organisaatioiden verkostoissa. Tutkimalla koulutusjärjestelmän reformeihin liittyviä politiikkaverkostoja voidaan tuottaa ymmärrystä verkostojen käytöstä hallinnan työkaluina tai väylinä. Kaukon ja kumppaneiden esittelemässä politiikkaverkostojen tutkimuksessa pyritään tunnistamaan keskeiset politiikan toimijat, kuvaamaan

ja selittämään niiden vuorovaikutusta politiikkaprosessissa, sekä selittämään ja ennustamaan poliittisia päätöksiä ja politiikan lopputuloksia.

Katri Komulainen, Maija Korhonen, Heli Mutanen ja Päivi Siivonen nostavat seitsemännessä luvussa *Pienten kertomusten näkökulma koulutuksen normatiiviseen sääntelyyn ja identiteettien tutkimukseen* esiin, miten suurten kertomusten tutkimus on tyypillisesti keskittynyt etsimään eheitä, jatkuvia ja kokonaisvaltaisia kuvauksia identiteeteistä. Tällaisia kertomuksia kuvaamaan pyrkivät tutkimusorientaatiot jättävät sivuun vähemmän koherentteja ja juonellisesti hauraampia kertomuksia, jotka toisivat näkyviin esimerkiksi marginaalisista positioista käsin tuotettuja kertomuksia. Kirjoittajat kehittävät eteenpäin ‘pienen kertomusten’ lähestymistapaa, joka avaa mahdollisuuksia niukasti kerronnallisten aineistojen tarkasteluun ja soveltuu erityisesti tuomaan esiin ongelmallisiksi määrittyviin identiteetteihin sidostuvia normatiivisia ihanteita.

Anna-Maija Niemi, Jenni Helakorpi ja Reetta Mietola käyvät kahdeksannessa luvussa *Koulutuksen arjen pinta ja syvät päädyt eriarvoisuuksia tutkittaessa: Etnografiset ja elämäntutkimus haastattelut koulutussosiologista tietoa tuottamassa* niin ikään keskustelua tiedontuotannon ja metodologisten valintojen perusteista tarkastelemalla suoraan nähtävissä olevan, ‘pinnallisen’ tiedon merkitystä koulutussosiologisessa tiedontuotannossa. Kuten pienten kertomusten analyysi, myös arjen tapahtumien tarkastelu tuo näkyviin eriarvoisuuksien ja marginaalisten positioiden näkökulmista merkityksellisiä havaintoja. Kirjoittajat nostavat esiin, miten ymmärättävä, sosiaaliseen konstruktionismiin perustuva katse kouluun on myös näkyvässä olevan arjen ja kokemuksellisuuden tutkimusta vailla pyrkimystä saavuttaa ‘syvälisempää’ ymmärrystä todellisuudesta. Vaikka ‘kielelliset’ käänneet ja etnografinen katse on jo pitkään ollut tunnustettu tapa tuottaa merkityksellistä tietoa, oletukset ‘oikean’ tiedon luonteesta ovat sisäänkirjoitettuna tutkijoiden tapaan arvioida omaa suhdettaan tiedontuotantoon.

Maija Paananen ja Anna Kristiina Kokko havainnollistavat tätä asetelmaa yhdeksännessä luvussa *Sosiologinen lapsipolitiikan tutkimus: Kitkat ja ketjureaktiot*. He tuovat näkyviin, miten metodologisesti eri tasoilla ja eri valtarakenteissa liikkuvien tutkimusasetelmien etuna on niiden kyky tehdä näkyväksi poliittisen linjausten merkityksiä toimijoille. Paananen ja Kokko hyödyntävät käsitteitä ‘sommittuma’ ja ‘kitka’, jotka tuottavat analyttisen kuvan arkisten tilanteiden sisältämästä kitkasta niitä ympäröivän sosiopoliittisen kontekstin merkityksiin. Arkisia mutta merkityksellisiä tilanteita tarkastelemalla tuotetaan uutta tietoa yhteiskuntarakenteiden ja yksilöiden kokemusten yhteenkietoutumisesta.

Kasvatusinstituutioiden tarkastelua etnografian keinoin kuvaavat myös Sirpa Lappalainen ja Anne-Mari Souto kymmenennessä luvussa *Feministinen etnografia rodullistamisen prosesseja purkamassa*. Jo vakiintuneen tutkimusotteen taakse ja nykyhetkeen katsova luku kuvaa, miten feministinen etnografia ja siihen sidostuvat käsitteet ovat muuttuneet pyrkiessään ongelmallistamaan vaikeasti tutkittavia ja sanoitettavia kysymyksiä, kuten politiikkojen, tavoitteiden ja käytäntöjen, kääntymistä eriarvoisuutta ylläpitäviksi ja uusintaviksi voimiksi. Kolmelle vuosikym-

menelle ulottuva tarkastelu kuvaa, miten feministinen etnografia on muuntunut sukupuolen ja luokan intersektion tarkastelusta yhä uusien erojen ulottuvuuksien, erilaisten arjessa ilmenevien hienovaraisten erojen ulottuvuuksien tutkimiseen. Metodologisesti suuntaus on kehittänyt erityisesti muiden kuin haastattelu- ja kyselytutkimusten käyttämistä. Kehitys on johtanut myös erontekojen osoittamisesta niiden haastamiseen ja avoimen antirasistiseen tutkimukseen. 'Äänen antamisen' ja kanssatutkijuuden työotteet ovatkin nousseet tämän tarkastelun rinnalle.

Linda Maria Laaksonen, Suvi Jokila ja Kalypso Filippou puhuvat 'epämukavasta refleksiivisyydestä' keskustellessaan eri toimijoiden välisten valtasuhteiden tunnistamisesta ja eettisten jännitteiden havaitsemisesta. Teoksen yhdennessätoista luvussa *Epämukava refleksiivisyys tutkimuksen valta-asetelmia näkyväksi tekemässä ja haastamassa* he avaavat käsitteen avulla keinoja kriittisesti arvioida tutkijaan ja tutkimusta ympäröivään kontekstiin liittyviä oletuksia ja ennakkokäsityksiä. Luvussaan he kysyvät, miten tutkimme koulutussosiologisia ilmiöitä ja millaista tietoa koulutussosiologeina tuotamme.

Valtaa käyttävät väistämättä myös he, jotka vartioivat tiedon äärelle pääsemistä. Kahdennessätoista luvussa *Kuka on mun puolesta luvannut, että osallistun? Etnografian portinvartijat ja koulutussosiologisen tiedontuotannon haasteet* Heidi Huilla, Sara Juvonen, Sirpa Lappalainen, Sonja Kosunen ja Linda Maria Laaksonen tarkastelevat 'sisäänpääsyneuvotteluina' niitä paikkoja, joissa tutkija neuvottelee tutkimuskohteensa saavuttamisesta. Näissä paikoissa kohdattavat portinvartijat, viralliset ja ulkoiset, epäviralliset ja sisäiset tahot, jotka vartioidessaan kentälle pääsyä muokkaavat koulutussosiologista tiedontuotantoa. Portinvartijat käyttävät eräänlaista episteemistä valtaa, joita koskevia purkamisia ja neuvotteluja koulutussosiologinen tutkimus yhä useammin joutuu tarkastelemaan kriittisesti.

Kasvatussosiologian viides vuosikirja on jatkoa Suomen Kasvatustieteellisen Seuran Kasvatussosiologian verkoston neljälle aiemmalle teokselle *Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset* (2016), *Koulutuksen lupaukset ja koulutususko* (2018), *Koulutuksen politiikat* (2021) ja *Koulutus ja yhteiskuntaluokka* (2023).

Haluamme välittää kiitoksemme vuosikirjan kirjoittajille, jotka ovat luvullaan tarjonneet rikkaan kattauksen ja monipuolisia näkökulmia siihen, millaisena metodologiset ratkaisut, tiedontuotanto ja tutkimusasetelmat näyttäytyvät koulutussosiologian tutkimuskentällä. Kirjoittajien lisäksi myös anonyymien vertaisarvioitsijoiden antama panostus teoksen tieteellisen laadun turvaamiseksi ja julkaisukuntoon saattamiseksi on ollut korvaamaton. Lopuksi viimeiseksi haluamme kiittää lämpimästi Tampere University Pressiä asiantuntevasta avusta ja yhteistyöstä teoksen julkaisemis-, toimitus- ja kustannustyössä.

Vuosikirjan toimittajat

Helsingissä, Turussa ja Tampereella 28.11.2025